

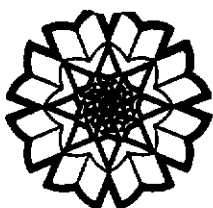

پژوهش‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

گزارشی

- گزارشی از مراسم بزرگداشت عبدالرحیم جعفری / ماهور نبوی نژاد
- گردهمایی ادبی نویسندگان افغانستان / عبدالله نگاه و رشید احراری
- یادواره سیدمحمدعلی جمالزاده

گزارشی از مراسم بزرگداشت عبدالرحیم جعفری بنیانگذار مؤسسه انتشارات امیرکبیر

مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی

عصر روز سه‌شنبه ۱۹ خرداد ماه در مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی بزرگداشت عبدالرحیم جعفری، بنیانگذار مؤسسه انتشارات امیرکبیر برگزار شد.

صادق سجادی، مدیر جلسه طی برنامه اعلامی از کاظم موسوی بجنوردی، رئیس مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی به عنوان اولین سخنران خواست تا آغازگر مراسم باشد.

موسوی بجنوردی در سخنان کوتاهش عبدالرحیم جعفری را سمبل، پیشکسوت ناشران و بنیانگذار نشر نوین دانست و گفت: جعفری، مردی است که در تمام عمر خود را در خدمت فرهنگ ملی و اسلامی سپری کرده است و قدردانی از مردانی که چنین نقش مهمی در پیشرفت و باروری فرهنگ داشته‌اند، وظیفه هر ملتی است.

وی در ادامه تا تأکید بر نقش عبدالرحیم جعفری در نشر ایران بیان کرد: تا کار نشر در ایران پا برجاست، نام عبدالرحیم جعفری هم حضور دارد.

موسوی در پایان خاطره‌ای از عبدالرحیم جعفری و انتشارات امیرکبیر بیان کرد و از حضار خواست تا با دست زدن از زحمات عبدالرحیم جعفری قدردانی کنند.

تا فاصله سخنران بعدی احسان نراقی از خاطرات آشنایی خود با عبدالرحیم جعفری گفت.

بعد از آن احمد منزوی با موضوع چاپ سنگی به سخنرانی پرداخت. وی درباره ورود چاپ سنگی به ایران گفت: چاپ سنگی اولین بار به کوشش میرزا صالح شیرازی در سال ۱۲۴۸ وارد

تبریز شد و در همان سال، قرآن به عنوان اولین کتاب به چاپ رسید.

وی هم چنین از ورود چاپ سنگی به تهران و چاپ روزنامه با چاپ سنگی توسط شیرازی صحبت کرد و در ادامه نمونه‌های دیگری از کاربرد چاپ سنگی را توضیح داد.

سیدفرید قاسمی، پژوهشگر کتاب و مطبوعات در این مراسم درباره تاریخچه‌ای از چاپ در ایران گفت: چاپ در ایران دارای ۳۷۶ سال تاریخ گسسته و ۱۹۲ سال تاریخ پیوسته است. وی چاپ کتاب ساغموس در جلفای اصفهان را سرآغاز تاریخ گسسته و انتشار رساله‌های فتح‌نامه و جهادیه را در سال ۱۲۳۳ هجری قمری مبدأ تاریخ پیوسته برشمرد.

قاسمی ۱۸ نام برای چاپخانه از جمله باسمه‌خانه، مطبعه و کارخانه تمثیل را بیان کرد و با اشاره به پیشینه ۱۸۵ ساله چاپ و نشر در تهران گفت: در ادوار اولیه سه نوع چاپ؛ چاپ سنگی، حروفی و ژلاتینی معمول بوده.

ژلاتینی حدود ۷ دهه و چاپ سنگی بیش از یکصد و بیست سال در تهران دوام آورد. قاسمی دلایل رواج بیشتر چاپ سنگی نسبت به حروفی را مرتبت علمی و نفوذ خوشنویسان نسبت به حروفچین‌ها، کم غلطی، چشم‌نوازی و ارزانی دانست.

وی در ادامه از تحولات چاپ و نشر پس از صدور فرمان مشروطیت صحبت کرد و گفت: در این دوره چاپ و نشر بیشتر در ارائه خدمات به هفته‌نامه‌ها و روزنامه‌ها کوشا بود. در مجلس اول، میرزا محمود کتابفروش از سوی صنف چاپخانه‌داران، کتابفروشان، کاغذفروشان و صحافان به مجلس رفت و با افزایش حجم کار و مشکلات کارگران چاپخانه‌ها، نخستین شکل کارگری شکل گرفت.

وی تصریح کرد: پس از استبداد صغیر، با تبعید و زندانی شدن اهل قلم، بازار چاپ، دچار رکود شد ولی در سال ۱۳۰۰ خورشیدی که اوج تحول است، شماری چاپخانه مجهز سنگی، سربی و... تأسیس شد.

قاسمی در پایان سخنانش با ذکر آمار به تشریح وضعیت چاپ در ایران قبل و بعد از سال ۱۳۰۰ پرداخت و اظهار کرد: در سال ۱۲۹۷، ۱۳ چاپخانه در تهران و ۲۵ چاپخانه در شهرستان‌ها، ۴۴ عنوان کتاب، ۴۲ نشریه ادواری و ۷۹ کتابفروشی در تهران و شهرستان‌ها داشتیم ولی در سال ۱۳۱۳، ۱۱۳ چاپخانه در ۲۰ نقطه کشور وجود داشت.

مراسم با سخنرانی‌های پی در پی دنبال می‌شد و این بار نوبت عبدالحسین آذرنگ بود تا درباره تاریخچه نشر کتاب در ایران (با نگاهی به نقش عبدالرحیم جعفری) سخن بگوید. او در

● سید کاظم موسوی بجنوردی رئیس مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی

ابتدا به انقلاب ارتباطات اشاره کرد و گفت: این تحولات به معنای مرگ کتاب نیست و آمارهای جهانی در ۱۴ سال گذشته نشان می‌دهد منحنی تولید کتاب و توان کیفی و کمی نشر افزایش یافته است.

وی تصریح کرد: پل ارتباطی میان دو قلمرو پدید آوردن و خواندن است و هم‌چنین به عنوان اقدامی اجتماعی از طریق تولید فرهنگی نیز در تحولات جامعه تأثیر می‌گذارد.

آذرنگ براساس شاخص تولید کتاب، نشر ایران را از زمان تبدیل شدن کتاب به رسانه عمومی به هفت مرحله: نشر تکثیری تا آغاز جنبش فکری ۱۳۱۰؛ از این دهه تا فضای جدید سیاسی بعد از شهریور ۱۳۲۰، از ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۳؛ از ۱۳۳۳ تا ۱۳۴۱، ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۲ و ۱۳۵۰ و ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۷ تقسیم کرد و افزود، دوره پس از سال ۵۷ نیز به چند دوره فرعی انتقال رشد کوتاه، رکود و پس از دهه ۷۰ تقسیم می‌شود که هر کدام از این دوره‌ها، ویژگی‌های خاص خود را دارند.

وی سپس از شکل‌گیری انتشارات امیرکبیر در سال ۱۳۲۸ به عنوان ناشری عمومی یاد و اظهار کرد، امیرکبیر بی‌آن که بخواهد در خط سیاسی و فکری خاصی فعالیت کند به عرصه نشر آمد. ولی عبدالرحیم جعفری اندیشه‌های خاص خودش را داشت و به لحاظ نگرش، نوجو و سنت‌ستیز به شمار می‌آمد و همان روحیه خاص جعفری باعث تمایز امیرکبیر با سایر موسسات انتشاراتی شد.

آذرنگ در ادامه سخنانش درباره ناشران دوران‌ساز اذعان کرد: ناشران دوران‌ساز، آن دسته از ناشران اثر آفرینی هستند که آثار بدیع و جدید به خوانندگان عرضه می‌کنند و به همین دلیل جریان‌های فکری تازه راه انداخته‌اند و این آرمانی است که رسیدن به آن برای همه ناشران و در همه دوره‌ها میسر نیست.

وی بر جایگاه والای امیرکبیر در نشر ایران تأکید کرد و گفت: امیرکبیر توانست در مدت ۲۵ سال فعالیت به یکی از ارکان اصلی نشر ایران تبدیل شود که ویژگی‌هایی چون پرهیز از گرایش فکری خاص، میدان دادن به استعدادهای جوان و... از عوامل این موقعیت است.

وی با بررسی موسسه امیرکبیر در دوران شکوفایی‌اش گفت، طرح این موسسه می‌خواست در دوران سانسور سیاسی با همه اقشار جامعه فارسی زبان، ارتباط نوشتاری برقرار کند.

آذرنگ تلاش امیرکبیر برای محدود بودن به امکانات زبانی را از مصداق‌های تلاش برای رسیدن به نشر ملی برشمرد و گفت: نشر ملی، نشری است که به نیازهای گسترده همه لایه‌های جامعه پاسخ می‌گوید و در عین حال از ویژگی‌هایی برخوردار است که آن را از نشر کشورهای دیگر متمایز و هویت می‌بخشد.

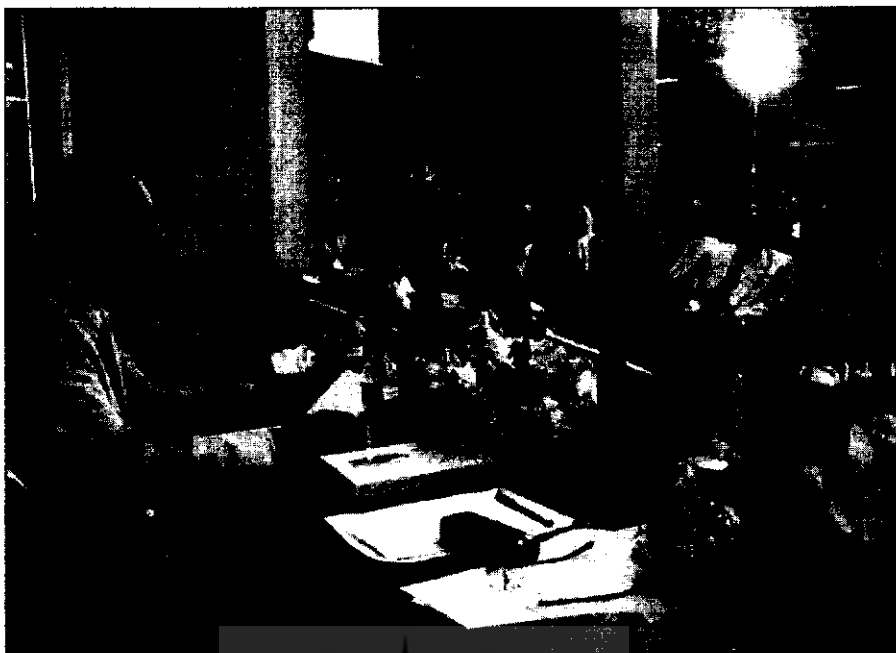
وی سهم امیرکبیر را در نشر ملی ایران بر پایه شاخص‌های کیفیت، تنوع مراحل تولید و پس از آن، در ایران و کشورهای مشابه کم‌نظیر دانست و اظهار کرد: در کشوری که فرهنگ‌دانان بزرگ را می‌ستایند، ناشران بزرگ را هم باید به حق بستایند. جایگاه عبدالرحیم جعفری هم عرض سهم بزرگترین مبلغان فرهنگی است.

با سخنرانی عبدالحسین آذرنگ، بخش اول مراسم بزرگداشت عبدالرحیم جعفری پایان یافت.

در بخش دوم مراسم، قبل از شروع سخنرانی ایرج افشار فیلمی کوتاه از عبدالرحیم جعفری و امیرکبیر به نمایش گذاشته شد. در بخشی این فیلم، جعفری در ضمن سخنانش شروع به گریه می‌کند. که این صحنه تمامی حضار را بسیار متأثر ساخت. تمامی فیلم در کلام کوتاهی گوئی این بود که جعفری عاشق امیرکبیر بود.

ایرج افشار که با موضوع انتشارات تحقیقاتی در ایران سخن می‌گفت نامه دانشوران با همت اعتضاد السلطنه را سرآغاز انتشارات تحقیقاتی در ایران برشمرد و گفت، از اواخر دوره مظفرالدین شاه تا ظهور مجله نوبهار به دلیل سیاست‌زدگی و جو التهاب‌آمیز بیشتر کار روزنامه‌نگاری رواج داشت ولی پس از کودتای ۱۲۹۹، به تدریج شرایطی فراهم شد که موسسات در ایران به کار نشر تحقیقاتی مشغول شوند.

وی افزود، در آغاز دوران رضا شاه کتابفروشان و ناشرانی چون خاور، تهران و اقبال به

● ایرج افشار (عکس از رضا خنکدار)

کتاب‌های تحقیقاتی روی آوردند و افرادی مانند کسروی، نفیسی و بهار کتاب‌هایشان توسط این ناشران چاپ می‌شد.

افشار در ادامه سخنانش به شروع تحقیقات توسط موسسات رسمی اشاره کرد و گفت: کمیسیون معارف با همت و ایراندوستی افرادی چون مستوفی، مصدق، فروغی و... کتب مهم اروپایی را ترجمه و چاپ می‌کرد. اداره انطباعات وزارت معارف نیز کتابهایی چون تاریخ بیهق را چاپ کرد.

وی تصریح کرد، پس از شهریور ۲۰ فعالیت‌های رسمی در کار انتشارات تحقیقاتی چشمگیر است مانند تأسیس انتشارات دانشگاه تهران، انجمن ایران و فرانسه، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، بنیاد فرهنگ ایران، انجمن ایران‌شناسی و انجمن آثار ملی.

افشار در پایان ضمن اشاره به خدمات ناشران عمومی در انتشار کتاب‌های تحقیقاتی، انتشار ۸ درصد کتاب‌های تحقیقی توسط موسسات رسمی را عیب دانست.

موضوع سخنرانی عبدالله عقیلی، خود عبدالرحیم جعفری بود. او تاریخچه‌ای از زندگی عبدالرحیم جعفری بیان کرد و شروع به کار جعفری را به عنوان شاگرد در چاپخانه سنگی، اولین نرده نردبانی دانست که او را به اوج رساند.

وی افزود: پس از آن چند بار کار عوض کرد ولی از خط کتاب خارج نشد تا پس از شهریور

● احمد منزوی و صادق سجادی (عکس از رضا خنکدار)

۱۳۲۰ که به سرپرستی چاپخانه علمی رسید.

عقیلی توکل به خدا، اتکا به نفس، موقع‌شناسی، استواری و پایداری در کار، میل و عشق به فراگیری را از خصایص جعفری در راه رسیدن به هدف برشمرد.

عقیلی هم چنین به کتاب خاطرات جعفری اشاره کرد و گفت: جعفری در خاطراتش صرفنظر از مسایل خصوصی به معرفی دست‌اندرکاران صنعت چاپ پرداخته است.

در ادامه مراسم بهمن بوستان خاطرات تألیف فرهنگ معین و چاپ آن توسط انتشارات امیرکبیر را بیان کرد. صاحب‌الزمانی نیز از خاطرات آشنایی خود با عبدالرحیم جعفری یاد کرد.

بهاء‌الدین خرمشاهی هم از حضار فرصتی خواست تا شعری را برای عبدالرحیم جعفری بخواند. تمامی این یادها و خاطره‌ها، هر چند برنامه را بی‌برنامه کرد، و پایان آنرا برای ساعت‌ها به

تأخیر انداخت ولی چنان روح و لطفی به مراسم داد که همه با جان و دل شنیدند و از بی‌برنامگی ناله سر ندادند.

پایان مراسم یعنی سخنرانی عبدالرحیم جعفری اوج این مراسم بود. در طول حرکتش از روی صندلی تا پشت میکروفون همه ایستادند و با دست‌های ممتدشان، همراهی کرد.

جعفری که به سختی سخن می‌گفت همه تأکیدش بر سپاس از آنانی بود که به یاد او بودند و او و اقداماتش را از یاد نبردند. وی روز نصب تابلو امیرکبیر، چاپ جلد اول فرهنگ معین و

● سیدفرید قاسمی (عکس از رضا خنکدار)

ماهانامه امیرکبیر را از روزهای پرافتخار کار خود برشمرد و گفت: جای سرزنش است که در این دوره شکوفایی کتاب و نشر از کار دور مانده‌ام.

پس از پایان سخنان عبدالرحیم جعفری، بیانیه‌ای از سوی اتحادیه ناشران قرائت شد، در این بیانیه آمده است:

در کار نشر کتاب، عبدالرحیم جعفری سالار بود و سرمشق و امیرکبیر. بسیاری از کتاب‌های بی‌شمار آن در نیم قرن چراغ راهی بود برای عارف و عامی، مدتی این نی از اصل خود دور مانده بود، چندی است که به نیستان برمی‌گردد. به احترام او حضورش را گرامی می‌داریم.

در آخرین بخش مراسم، نوبت اهدای جوایز و یادبودها بود. ابتدا کاظم موسوی بجنوردی منشوری از سوی دایرةالمعارف بزرگ اسلامی به عبدالرحیم جعفری اهداء کرد که در متن آن نوشته شده بود: این منشور برای یادآوری کوشش‌های شماست به ویژه که ناشر کتاب‌های مرجع بوده‌اید.

سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد و انتشارات امیرکبیر نیز جوایزی به وی تقدیم کردند.

ساعت از ۹ گذشته بود ولی هنوز سالن مملوء از جمعیت بود. جمعیتی که حالا از روی صندلی‌های خود بلند شده و دور تا دور جعفری حلقه‌زده بودند.